

Työterveyshuollon tulevaisuuden skenaariot TYÖKE-hankkeessa

Tarja Meristö KTT, Jukka Laitinen KTM

FuturesLab CoFi Laurea-ammattikorkeakoulu, Lohja

Tarja Meristö, KTT, yliopettaja, FuturesLab CoFi Laurea-ammattikorkeakoulu, Lohja, FINLAND. Sähköposti: tarja.meristo@laurea.fi

Tiivistelmä

TYÖKE -hankkeen tavoitteena on varmistaa työterveyshuollon toiminnallinen integraatio muuhun sosiaali- ja terveydenhuoltoon. Hanketta rahoittaa Euroopan sosiaalirahasto sekä toteuttajat. Työterveyslaitos toimii hankkeen päätoteuttajana ja kumppanit ovat Helsingin yliopisto, Itä-Suomen yliopisto ja Keski-Suomen Sairaanhoidopiiri. Laurean FuturesLab CoFi rakentaa hankkeessa vaihtoehtoisia skenaarioita 20 vuoden päähän tukemaan sote-uudistustyötä. Muutosvoimina ovat työelämän uudet vaatimukset, jotka asettavat muutosvaateita myös työterveyshuollolle sekä rakenteellisesti että toiminnallisesti. Digitalisaatio, robotiikka ja globalisaatio muuttavat työelämää työterveyshuollon toimijoiden ja sen asiakkaiden keskuudessa.

Avainsanat: työterveyshuolto, sote-uudistus, tulevaisuusskenaario, työke-hanke

Abstract

The goal of Työke project is to ensure the integration of the occupational health care and the rest of the social and health care. European Social Fund together with the research partners will finance the project. Finnish Institute of Occupational Health coordinates the project and other partners are University of Helsinki, University of Eastern Finland, Central Finland Health Care District and Laurea UAS. FuturesLab CoFi Laurea will create alternative futures scenarios for occupational health care to support the renewal of Finnish social and health care system. Driving forces are new requirements in working life challenging occupational health care both in structures and in action. Digitalization, robotics and globalization will change the working life not only among the customers of occupational health care but among professionals in the field, too.

Keywords: occupational health care, renewal of Finnish social and health care system, futures scenario, project Työke

Johdanto

Muuttuva työelämä asettaa uusia vaatimuksia, jotka voivat heikentää hyvinvointia ja vaikeuttaa työnsaantia. Tämä koskee kaikkia, mutta erityisesti nuoria, joilla ei ole työkokemusta [1]. Tulevaisuutta koskeva epävarmuus ei ole vierasta työssä oleville kokeneemmillekaan

ihmisille, sillä muuttuva toimintaympäristö on opettanut, että vakituisia työpaikkoja ei ole. Tämä asettaa uusia vaatimuksia henkilöstölle, johtamiselle ja työterveyshuollolle.

Lakisääteinen työterveyshuolto Suomessa tarkoittaa työnantajan järjestettäväksi säädettyä työterveyshuol-

lon ammattihenkilöiden ja asiantuntijoiden toimintaa, jolla edistetään työhön liittyvien sairauksien ja tapaturmien ehkäisyä, työn ja työympäristön terveellisyttä ja turvallisuutta, työyhteisön toimintaa sekä työntekijöiden terveyttä ja työ- ja toimintakykyä [2]. Epävarmuus osana työympäristöä on tekijä, joka tuo perinteisten terveyttä ja turvallisuutta uhkaavien fyysisten ja työergonomisten tekijöiden rinnalle psyykkistä kuormitusta lisääviä tekijöitä, mikä on näkynyt kasvavina mielen-terveysongelmina.

Osana Suomessa menossa olevaa sote-uudistusta toteutetaan myös maakuntauudistus, jossa toimintaa siirretään kunnilta maakunnille ja myös markkinalähtöinen uudistus, jossa kansalaisille tarjotaan valinnanvapautta sosiaali- ja terveyspalvelujen tarjoajan valintaan [3]. Työterveyshuolto on virallisesti sote-uudistuksen ulkopuolella, koska se on työnantajien ja työntekijöiden rahoittama [4]. Työterveyshuolto valmistautuu kuitenkin uuteen tilanteeseen ja tarkastelee osana valmistautumista koko sote- toimijakenttää ja sen eri rajapintojen toimivuutta eri maakunnissa. Tätä työtä tuetaan huhtikuussa 2017 aloittaneella TYÖKE-hankeella (Verkostoilla tehoa SOTEen, työkyvyn tukeen ja työikäisten terveyteen).

TYÖKE -hankkeen on varmistaa työterveyshuollon toiminnallinen integraatio muuhun sosiaali- ja terveydenhuoltoon. Samalla varmistetaan, että sote-muutoksessa rakentuu toimiva työikäisten terveydenhuolto, joka vastaa myös tulevaisuuden haasteisiin. Tavoitteiden saavuttamisen edellytyksenä on työterveyshuollon, muun sosiaali- ja terveydenhuollon sekä kuntoutuksen toimiva ja sujuva yhteistyö työikäisten parhaaksi ja työpaikkojen tueksi. Hankkeen tavoitteena on antaa välineitä sote-päätöksentekoon. Hanke on valtakunnallinen. Kehittämistyötä tehdään osana sote-muutosta. Kehittäminen aloitetaan 4–6 sote-alueella ja viedään läpi kolmessa aallossa kattaen koko Suomen. Asiantuntijat, alueiden työterveystoimijoiden keskuudesta koottava valtakunnallinen ryhmä ja hankkeen yhteinen työskentelyalusta sitovat maakuntien verkostot yhteen ja mahdollistavat toisilta oppimisen. [5]

Osana TYÖKE-hanketta Laurea-ammattikorkeakoulun FuturesLab CoFi -tutkimusryhmä on rakentamassa tule-

vaisuusskenaarioita työterveyshuollon mahdollisista tulevaisuuksista. Tulevaisuutta ei voi ennustaa, mutta siihen voi vaikuttaa omilla valinnoilla ja teoilla. On uskallettava laajentaa tietopohjaa faktoista fiktion, kun toteutetaan tulevaisuuden tutkimuksen ensimmäistä tehtävää: Kuvittelu, mikä on mahdollista, on välttämättöntä, jotta tarkasteluihin saadaan mukaan uusia asioita, joista ei ole aikaisempaa kokemusta. Kuvittelu yksin ei riitä kun tutkitaan tulevaisuutta, vaan tarvitaan analyysejä, mikä on todennäköistä: Ketkä toimijat vaikuttavat asioihin ja kenellä on valta toteuttaa intressiään? Tähänkään ei tarvitse tyytyä, vaan tulevaisuuden tutkimuksen kolmas tehtävä, osallistuminen, mahdollistaa tulevaisuuden tekemisen ottamalla kantaa, mikä on haluttavaa ja toteutettavaa [6]. Yhteisen tulevaisuuden tekemiseksi tarvitaan jaettu visio, joka on tulevaisuuden arvoankkuroitunut tahtotila [7].

Hankkeen lähtökohdat ja tavoitteet

TYÖKE-hanketta rahoittaa Euroopan sosiaalirahasto sekä toteuttajat. Työterveyslaitos toimii hankkeen pää-toteuttajana ja osatoteuttajina ovat Helsingin yliopisto, Itä-Suomen yliopisto, Keski-Suomen sairaanhoitopiiri sekä Laurea-ammattikorkeakoulun FuturesLab CoFi-tutkimusryhmä. Hanke on valtakunnallinen hanke ja sen toteuttamiseen osallistuvat kaikkien maakuntien työterveys- ja sote-toimijat. Hanke kestää kolme vuotta 4/2017-3/2020. [8]

TYÖKE-hankkeessa laaditaan vaihtoehtoisia skenaarioita noin 20 vuoden tähtäimellä tukemaan tekeillä olevaa uudistustyötä muuttuvan työelämän ja sote-uudistuksen tarpeisiin. Muutosvoimina ovat työelämän uudet vaatimukset, jotka asettavat muutosvaateita myös työterveyshuollolle sekä rakenteellisesti että toiminnallisesti. Rakenteelliset muutokset tulevat hallinnosta osana sote-uudistusta, mikä vaikuttaa myös toiminnalliseen puoleen. Digitalisaatio, robotiikka ja globalisaatio muuttavat työelämää työterveyshuollon toimijoiden ja sen asiakkaiden puolella. Tarvitaan proaktiivista, ennakoivaa otetta ja kykyä tarttua heikkoihin signaaleihin silloin kun vielä on jotain oikeasti tehtävissä. Tähän vastaamiseksi TYÖKE-hankkeessa luodaan

vaihtoehtoisia skenaarioita työterveyshuollon tulevaisuudesta.

Toteutus ja tulokset

Skenaariotyöskentely on tulevaisuuden tutkimuksen alueeseen kuuluva tarkastelutapa, jossa laaditaan pitkällä aikavälillä vaihtoehtoisia tulevaisuuden kuvia ja kehityspolkuja tukemaan päätöksentekoa epävarmaa tulevaisuutta varten [9]. Skenaariot ovat teatterisanastoa ja merkitsevät näytelmän käsikirjoituksia. Olennaista on tunnistaa avainmuuttujat ja tapahtumat, jotka aikaansaavat eri skenaarioita ja joiden toteutumisesta skenaarion eteneminen on kiinni. Nämä ns. reimarit määrittelevät, milloin viimeistään lähtöoletusten on toteuduttava, jotta skenaario on mahdollinen tarkasteluajajänteellä. Tärkeätä on kuvata juoni, näyttelijät, kulissit, repliikit, liikkeet näyttämöllä ja tietysti myös tunnistaa, kuka on käsikirjoittaja ja kuka ohjaa näytelmää. Eri skenaarioissa käsikirjoittaja ja ohjaaja vaihtelevat ja on tärkeätä tunnistaa eri skenaarioiden avaintoimijat ja roolit [9].

TYÖKE-hankkeessa tulevaisuuden skenaariot rakennetaan toimintaskenaariotyöskentelyn [9] vaihejaon mukaisesti: Vaihe I: Kuka ja missä me olemme? kartoittaa nykytilaa eri näkökulmista, apuna mm. tabut ja ydinpätevyyspuu [10]. Vaihe II: Mitkä ovat mahdolliset maailmat? keskittyy toimintaympäristön skenaarioiden rakentamiseen ja eri vaihtoehtojen aikaansaamiseen, apuna mm. PESTE-analyysi mediaseurannassa sekä verkkokyselyt näkemysten keruussa. Vaiheessa III: Minne voimme mennä ja kuinka? pohditaan työterveyshuollon toimintavaihtoehtoja skenaarioissa, apuna mm. skenaariokohtaiset SWOT-analysit sekä offensiiviset eli proaktiiviset, mahdollisuuksia hyödyntävät ja defensiiviset eli puolustavat, riskejä karttavat toimintavaihtoehdot. Lopullinen valinta vaiheessa IV: Minne päätämme mennä? jää eri tahojen arvioitavaksi suositusten pohjalta. Tässä vaiheessa skenaariotyöosuudesta on tehty nykytilan kartoitus ja aloitettu toimintaympäristön kartoitus. Verkkokysely toteutettiin helmi-maaliskuussa 2018, jonka tuloksia hyödynnetään skenaarioiden rakentamisessa. Syksyllä 2018 analysoidaan työterveyshuollon toimintavaihtoehdot eri skenaarioissa ja tulok-

set koko tulevaisuusosiosta julkaistaan keväällä 2019 pidettävässä seminaarissa.

Pohdinta

Skenaariotyö TYÖKE-hankkeessa on alussa. TYÖKE on projekti, jonka toimintakenttään epävarmuutta luo sote-uudistus, mutta myös kentän erilaisuus eri osissa maata. Skenaario-osuudessa kartoitettiin aluksi Kets de Vriesin [11] eläinanalyysin avulla, millaisena toimijat näkevät työterveyshuollon nykytilan ja tulevaisuuden. Kun toimijoita pyydettiin nimeämään eläin joka kuvaa nykytilaa ja toinen eläin, joka kuvaa haluttua tulevaisuutta, monet vastasivat nykytilan kuvauksessa koira. Hankkeen kuluessa kirkastuu, edetäänkö kohti ihmisen parhaan ystävän koiran, ahkeran muurahaisen, ketterän gasellin vai kenties muuntautumiskykyisen kameleontin tulevaisuutta. Tehdyn eläinanalyysin perusteella monet näkivät, että työterveyshuolto on jo nyt koira, ihmisen paras ystävä, ja sellaisena sen olisi hyvä pysyäkin. Monet mainitsivat myös muutostarpeesta, joka vaatisi ketteryyttä kuten gaselli, muuntautumiskykyä esim. kameleontti, voimaa kuin leijonalla, uusien työkalujen käyttöä, minkä simpanssi osaa tai kykyä pitkiin loikkiin tai sukelluksiin, esimerkkeinä kenguru, sauikko, tai valas.

Uudenlaiset osaamisvaateet luovat epävarmuutta. Osaaminen sisältää tiedot ja taidot, arvot ja asenteet sekä verkostot. Työterveyshuolto on nähtävä johdon strategisena kumppanina ja henkilöstön voimavaroja vahvistavana tekijänä. On varmistettava tiedon kulku ja toiminnan vaikutusten arviointi läpi moniäänisen arvoverkoston. On uskallettava murtaa tabut, jotka estävät näkemästä uusia mahdollisuuksia. Skenaarioiden laatiminen yhdessä toimijajoukon kanssa lisää avoimuutta ja luottamusta koko kentässä. Tällöin on helpompi työstää myös suurten muutosten skenaarioita kuivaharjoitteluna: mitä jos työterveyshuolto lakkautetaan? entä jos sairaanhoidosta luovutaan? Tai jos ennaltaehkäisevä työ korostuu entisestään jatkossa? Näihin kysymyksiin saadaan vastauksia TYÖKE-hankkeen tulevaisuusosion edetessä. Skenaarioiden vaikutusarviointeja eri alueilla Suomessa jatketaan hankkeen loppuun kevääseen 2020 asti.

Lähteet

- [1] Meristö T, Laitinen J. Nuoret ja tulevaisuus. Futura 3/2016. Tulevaisuuden tutkimuksen seura ry; 2016.
- [2] Työterveyshuoltolaki (1383/2001) [viitattu 31.1.2018]. Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2001/20011383>
- [3] Hallituksen esitys asiakkaan valinnanvapaudesta sosiaali- ja terveydenhuollossa 8.3.2018 [viitattu 12.3.2018]. Saatavilla: <http://alueuudistus.fi/documents/1477425/7168024/01+HE+Valinnanvapauslaki+SUOMI.pdf/24304d0f-41e2-4f58-986f-730ed30dc0ab/01+HE+Valinnanvapauslaki+SUOMI.pdf>.pdf.
- [4] Työterveyshuolto ja sote-uudistus (14.9.2017). TESORy (Terveys- ja Sosiaalialan Yrittäjät ry.) [viitattu 12.3.2018]. Saatavilla: <https://www.teso.fi/tyoterveyshuolto-ja-sote-uudistus/>
- [5] TYÖKE-hankkeen verkkosivut. Saatavilla: <https://www.ttl.fi/tutkimushanke/tyoke-verkostoilla-tehoa-soteen-tyokyvyn-tukeen-ja-tyoikaisten-terveyteen-2017-2020/> [viitattu 31.1.2018]
- [6] Amara R. Searching for Definitions and Boundaries. The Futurist, February 1981.
- [7] Kamensky M. Strateginen johtaminen. Helsinki: Talentum; 2010.
- [8] FuturesLab CoFin verkkosivut. Saatavilla: <http://cofiblogi.blogspot.fi/p/futureslab-cofi-tarjoaa.html> [viitattu 31.1.2018]
- [9] Meristö T. Skenaariotyöskentely yrityksen johtamisessa. Acta Futura Fennica No 3. Helsinki: VAPK-kustannus; 1991.
- [10] Kettunen J. Uudistu ketterästi. Talentum; 2008.
- [11] Kets de Vries M. Life and Death in the Executive Fast Lane: Essays on Irrational Organizations and Their Leaders. Jossey-Bass; 1995.